

Az állami határok kérdése a nemzetközi jogban

Az állami határok kérdése a nemzetközi jogban két vonatkozásban szerepel: 1. az állami határ fogalma, mint nemzetközi jogi fogalom, 2. az állami határok megállapítása, mint nemzetközi jogi aktus. Az előbbinél a határ mint statikus, az utóbbinál mint dinamikus fogalom a vizsgálat tárgya. Azok a nemzetközi jogszabályok, amelyek az állami határok megállapítására vonatkoznak, eljárási szabályok; ezek ugyanis azt rendezik, hogy milyen szervek és minő formák közt járnak el a határok megállapításakor. Az állami határok megállapításának materiális nemzetközi jogszabályai nincsenek. Az, hogy egy konkrét esetben hol vonják meg a két állam közötti határt, nem jogi, hanem politikai kérdés. Helyesebben a jogalkotás kérdése, melynél a nemzetközi jog tudományának ugyanaz a szerepe van, mint általában a jogtudomány-nak az államon belüli jogalkotás kérdéseinél. Kifejti azokat az általános jogi alapelveket, melyek a kérdés rendezésekor nem hagyhatók figyelmen kívül, rámutat a jogfejlődésben megnyilatkozó tendenciákra, kritikáját adja a tételes jog rendelkezéseinek, de nem tételes nemzetközi jogot fejt ki. Az állami határ megállapítása a nemzetközi jogban a jogalkotás és nem a jogalkalmazás, illetőleg a jogérvényesítés kérdése.

Ennek megfelelően ez alkalommal három kérdést fogok vizsgálat tárgyává tenni: 1. az állami határok nemzetközi jogi fogalmát, 2. az állami határok megállapításának nemzetközi jogi eljárási szabályait és 3. azokat az általános elveket, melyeket a helyes jogalkotásnak az állami határok megállapításakor szem előtt kell tartania.

I. Az állami határ az állam imperiumának határa. Azt a területet fogja körül és zárja be, amelyen az állam a nemzetközi jog rendelkezései értelmében az államhatalom gyakorlására jogosult. A terület az állam fogalmának lényeges alkotó eleme, az államhatalom természete szerint területi hatalom, mely a nemzetközi jog által megállapított korlátok közt egy meghatározott területen mindenki-vel szemben érvényesül, aki ott tartózkodik. Ebből következik az államhatalom kizárólagossága, az, hogy ugyanazon a

területen egymástól függetlenül két vagy több államhatalom nem gyakorolható. Az államhatalmakat, mint kizárólagos területi hatalmakat élesen el kell választani egymástól. Éppen ez az állami határok feladata.

Az államhatár a szomszédos államhatalmak érintkezési vonala. Ez a tétel feltétlenül áll a szárazföldi határokat illetően. A vízi- és levegőterület határaitra nézve a helyzet annyiban módosul, hogy itt a határ az állami imperium területét esetleg nem egy másik állam hatalmi területétől, hanem olyan területtől választja el, amely a nemzetközi jog értelmében *res communis omnium* és nem áll egyik állam imperiuma alatt sem. Ilyen nemzetközi jogi értelemben vett *res communis omnium* a nyílt tenger s a felette lévő levegő. Mindenesetre áll, hogy a határ mindig különböző nemzetközi jogi helyzettel rendelkező területeket van hivatva egymástól elválasztani.

Ebből következik, hogy a határ szükségképpen jogilag megállapított vonal s nem oly terület, melynek bizonyos szélessége van. A határ fogalma különbözik a határsáv fogalmától.¹

A határsáv fogalma elsősorban az államon belüli jogban szerepel, ott, ahol az államon belüli jog a határ mögötti területre vonatkozólag különleges rendelkezéseket tesz. Különlegesen szabályozza például a közhatalom szervezetét, az egyesek köz- és magánjogait, stb. De ismeri a határsáv fogalmát a nemzetközi jog is; például a demilitarizált zóna és a semleges zóna formájában a nemzetközi jog is tehet különleges rendelkezéseket mindkét államban vagy esetleg csak azok egyikében a határ mögötti területre. Ezek a rendelkezések az érdekelt államhatalomnak a határral kapcsolatos korlátozásai vagy nemzetközi közérdekből vagy egyes államok olyan magánérdekéből, melyet a nemzetközi jog elismer és védelemben részesít. Olyan természetűek, mint a magánjogban a tulajdonjog közérdekű és magánérdekű korlátozásai.

Az államhatalomnak a határ korrektívumaként szereplő ilyen korlátozásai azonban nem esnek szükségképpen a határzóna fogalma alá. Például az ún. állami szolgalmak, melyekről később még szó lesz s melyek jogi természetüket tekintve szintén határkorrektívumok, egyrészt az államterületnek nem csak közvet-

¹ Paul de Lapradelle [La frontière. Paris, 1928. 17.] ilyen értelemben különböztet „limite” és „frontière” közt. – Vö. Georges Sofronie igen alapos és értékes fejtegetéseit: *Frontière et nation en droit international: Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania*. Sibiu, 1944. 16 kk.

lenül a határ mögötti részére vonatkozhatnak, másrésztől nem szükségképpen teremtenek olyan jogi helyzetet, hogy az általuk érintett terület külön zónának lenne minősíthető.

A nemzetközi jog nemcsak azt a szabadságot biztosítja az államnak, hogy határain belül a nemzetközi jog korlátai közt az imperiumot tetszése szerint gyakorolja, hanem bizonyos kötelezettséget is állapít meg a területtel kapcsolatban. Ez a kötelezettség kettős: 1. Az állam köteles saját területén a nemzetközi jog szabályainak végrehajtásáról gondoskodni, 2. fenntartani ott a személy- és vagyonbiztonságot.

A nemzetközi jognak nincs külön végrehajtó hatalmi szervezete, nincsenek olyan általános nemzetközi közigazgatási szervek, amelyek az állami határokra való tekintet nélkül nemzetközi jogi funkciókat végeznének. A nemzetközi jog csak kivételesen állít be ilyen szerveket egyes meghatározott feladatok elvégzésére. Általános szabály, hogy a nemzetközi jogi funkciókat mindenütt az érdekelt állam saját szervei végzik. Az állam ebben a vonatkozásban mint a nemzetközi jogközösség szerve jár el s ez az államok szuverénitásának egyszersmind nagyjelentőségű biztosítéka is.

A nemzetközi jogközösség érdeke, hogy az állam területén anarchia ne legyen, ezért köteles minden állam gondoskodni saját területén a rend fenntartásáról. Az egyik államban uralkodó anarchia veszélyezteti a szomszédos államok s közvetve az egész nemzetközi jogközösség helyzetét. A nemzetközi jog ezért figyelemmel kíséri, hogy mi történik az egyes államok területén, illetőleg, hogy az államhatalom minő magatartást tanúsít az ott folyó eseményekkel szemben.

Az állami határok tehát egyszersmind azt a területet is körülhatárolják, amelyen az államnak bizonyos nemzetközi jogi kötelezettségei vannak. Az élesen megvont és határozottan fenntartott állami határok nemcsak az állam belső életében nélkülözhetetlenek, hanem a nemzetközi rend szempontjából is.

Találkozunk a nemzetközi jogban azzal a megállapítással, hogy az államnak „joga” van határai pontos megállapítására.²

Az államnak joga van határainak tiszteletben tartására, de a határok pontos megállapítására irányuló nemzetközi jogról mint az egyes államokat megillető szubjektív nemzetközi jogról nézetem szerint nem beszélhetünk. Az, hogy az államnak szabatosan megállapított határokkal kell rendelkeznie, nemzetközi jogszabály.

² Vö. Sofronie, i. m. 9 kk. és az ott közölt irodalom.

A pontos határ előfeltétele annak, hogy az állam a nemzetközi jogközösség tagjaként elismertessék, de éppen azért, mert a jogközösségi tagság előfeltétele, nem lehet egyszersmind ezen alapuló szubjektív jog is.

Az állam szubjektív joga a határok tiszteletben tartására irányul. Ez abszolút jog, mely az államot a nemzetközi jogközösség minden más tagjával szemben megilleti. Hasonló azokhoz a személyiségi jogokhoz, melyeket a magánjog biztosít az egyesek számára. A határok tiszteletben tartásának kötelezettsége kettőt foglal magában: 1. azt, hogy az állam saját határain túl a másik állam területén semminemű intézkedéseket nem fogantatosíthat, 2. azt, hogy nem törhet a másik állam határainak erőszakos megváltoztatására, területének elrablására, illetőleg megcsönkítésére.

A Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány 10. cikke kifejezetten elismeri az államnak ezt a jogát. „A Szövetség tagjai kötelezik magukat arra, hogy a Szövetség valamennyi tagjának területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartják s minden külső támadással szemben megóvják”.

Ez a cikk bizonyos vonatkozásban új nemzetközi jogszabályt statuált. A Nemzetek Szövetségének megalakulása előtt más államok területi épségének tiszteletben tartása nem volt nemzetközi jogi kötelezettség. A másik állam területe ellen irányuló cselekmény a háború fényeként minősült s hadi állapotot teremtett a támadó és a megtámadott állam közt, de mivel a háború-indítás az akkor hatályos nemzetközi jog értelmében nem volt jogellenes cselekmény, a határok elleni támadás sem volt az.

Az Egyezségokmány 10. cikke kifejezetten jogi kötelezettségként állapította meg a határok tiszteletben tartását a Szövetség tagjainak egymás közötti viszonyában. E mellett különleges szankcióról is gondoskodott az által, hogy a területi épségnek külső támadásokkal szemben való megóvását is jogi köteleességgé tette. Ez a szankció a tiszteletben tartás kötelezettségétől különböző, járulékos természetű kötelezettség volt. A határok tiszteletben tartására irányuló jog e szankciótól függetlenül állt fenn. Minden olyan határmódosítás, mely az Egyezségokmány hatálybalépése után külső támadás eredményeként következett be, e cikk értelmében jogellenes volt, tekintet nélkül arra, hogy a Nemzetek Szövetségének tagjai a konkrét esetben teljesítették-e vagy sem a tagállamok területi épségének megóvására irányuló kötelezettségüket.

Az Egyezségokmány 10. cikke nem jelentette a határok változhatatlanságát, csak az erőszakos úton, jogellenesen történő vál-

toztatásokat tiltotta el. Nem zárta ki annak lehetőségét, hogy az érdekelt államok közös megegyezéssel módosítsák a határt, sőt nem zárta ki azt sem, hogy háború útján módosítsák a határ, ilyenkor szükséges volt azonban, hogy a határ-módosítást eredményező háború az Egyezségokmány értelmében jogilag megengedett háború legyen, azaz, hogy a határmódosítással kapcsolatban ne történjen semmi olyan, amit a nemzetközi jog tilt, a határ-megállapítás minden mozzanatában nemzetközi jogszerű legyen.

A határok tiszteletben tartásának kötelezettségét fenntartja az Egyesült Nemzetek Alapokmánya is, de ez is csak az erőszak alkalmazásával történő határmódosítást tiltja el.

A 2. cikk 4. pontja értelmében: „A tagok a nemzetközi érintkezések során az erőszakkal való fenyegetésnek vagy az erőszaknak más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy általában bármilyen, az Egyesült Nemzetek céljával össze nem függő módon történő alkalmazásától tartózkodni fognak.” Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint természetesen a határmódosítások kérdése is lényegesen másként alakul, mint a Nemzetek Szövetségében, mert más a tagállamok helyzete a szervezeten belül s mások azok a rendelkezések, amelyek a jogszerű határmódosítás eseteit megállapítják. Az elv azonban, hogy a határok tiszteletben tartandók, de nem változhatatlanok, ugyanaz s ugyanaz az a rendelkezés is, hogy a határmódosítás nemzetközi jogilag csak akkor érvényes, ha a jog rendelkezései szerint és nem erőszak útján következett be.

II. A határmegállapítás elvileg annak a két közvetlenül érdekelt államnak közös megegyezése által történik, melyeknek imperiumait a határ elválasztja egymástól. A határmegállapítást nemzetközi szerződésbe foglalják. Lehet az is, hogy a két közvetlenül érdekelt államnak ez a megegyezése nem egyenesen a határ megállapítására vonatkozik, hanem arra, hogy a határt együttesen adott megbízásuk alapján rajtuk kívülálló tényező állapítsa meg. Ez történik valahányszor a határ megállapítását nemzetközi bíróságra vagy más nemzetközi szervre ruházzák. Ez a nemzetközi szerv vagy ad hoc szerv, amelyet a felek egyenesen erre a célra teremtenek, vagy egy általánosabb hatáskörrel rendelkező állandó szerv: állandó nemzetközi bíróság, vagy egy más állandó nemzetközi szervezet megfelelő organuma. A határ-megállapításban ilyenkor is a közvetlenül érdekelt államok együttes akarata jut kifejezésre. Az őket megillető hatáskört kijelölt szervre ruházzák, s az e delegáció alapján az ő nevükben jár el.

A határnak felkért szervek útján való megállapítása elvileg nem bírói funkció, illetőleg nem szükségképen az. Bírói funkciónak csak akkor minősül, ha a határ vitássá vált s a vitát a hatályban lévő nemzetközi jogszabályok alapján, azok megfelelő alkalmazásával kell eldönteni. Ha új határ-megállapításról van szó, s az érdekelt államok, miután a határmódosítás kérdésében meg egyezni nem tudtak, a döntést nemzetközi szervre ruházzák, ennek a szervnek funkciója nem jogalkalmazás, hanem a felek delegációján alapuló nemzetközi jogalkotás.

Nem szabatos tehát az ilyen természetű nemzetközi jogi döntést döntőbírói ítéletnek nevezni.

A határnak a helyszínen való kijelölését technikai bizottság végzi. Ennek a bizottságnak sokszor más feladata is van, mint a határjelek elhelyezésének technikai munkája, végezhet határ-megállapításra irányuló jogalkotó tevékenységet is. Ez a tevékenysége a határt megállapító eredeti nemzetközi jogszabályok mellett részint kiegészítő, részint módosító. Kiegészítő akkor, ha a határ az eredeti jogszabály szerint „a helyszínen kijelölendő vonal”, s ezt a vonalat a technikai bizottság állapítja meg. Viszont módosító, ha általános felhatalmazást kap arra, hogy indokolt esetben a határvonalat az eredeti megállapítástól eltérő módon a szükségnek megfelelően vonhassa meg.

Ilyen hatáskört kaptak a határkijelölő bizottságok az első világháborút befejező békeszerződések értelmében. A trianoni szerződés 29. cikke szerint: „A bizottságok hatásköre teljes mértékben kiterjed nemcsak a „helyszínen megállapítandó vonal” néven megjelölt határvonal-részek megállapítására, hanem ha valamelyik érdekelt állam kéri s a bizottság ezt helyénvalónak találja, a közigazgatási határok útján megjelölt határvonal-részek felülvizsgálására is. A bizottságok mindkét esetben arra fognak törekedni, hogy szigorúan kövessék a szerződésben foglalt meghatározásokat, a lehetőség szerint figyelembe véve a közigazgatási határokat és a helyi gazdasági érdekeket. A bizottságok határozataikat szótöbbséggel hozzák és ezek az érdekelt felekre kötelezők.”

Itt a határkijelölő bizottságok hatásköre a határoknak csak a helyi viszonyok által szükségessé tett kiigazítására vonatkozott. Az ilyen tevékenység ugyanolyan jogi természetű, mint a kormányé, amikor a törvénytől kapott felhatalmazás alapján a végrehajtás során egyes területeken a helyi viszonyoknak megfelelő módosításokat tesz, illetőleg ilyen módosítást tartalmazó végrehajtási rendeletet bocsát ki.

A határkijelölő bizottságoknak különleges hatáskört adott a trianoni szerződéssel kapcsolatos 1920. május 20-i Millerand-féle kíséző levél. Eszerint „ha a határkijelölő bizottság úgy véli, hogy a szerződés intézkedései valahol igazságtalanok s hogy ennek az igazságtalanságnak az orvoslása közérdek, módjában lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a szövetséges és társult hatalmak hozzájárulnak, hogyha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jó szolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett békés úton megváltoztathassa ott, ahol annak megváltoztatását valamely határkijelölő bizottság kívánatosnak mondja.”

Ez a rendelkezés az igazságtalanságok kiküszöbölésére a határok nagyobb jelentőségű megváltoztatását célozta, de viszont ebben a vonatkozásban a Bizottságnak intézkedési jogköre nem volt; csak jelentést tehetett a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ha az ügyet a Szövetség elé vitte s az érdekelt felek egyike kérte, a Tanács felajánlhatta jószolgálatait a határnak békés úton való megváltoztatására. Új határt megállapítani nemcsak a határkijelölő bizottság, de a Nemzetek Szövetségének Tanácsa sem volt jogosult, ez utóbbi is legfeljebb mint közvetítő szerepelhetett az érdekelt felek között. Az új határt közös megegyezéssel ők állapították meg.

A határkijelölő bizottság kezdeményezésére történtek is bizonyos jelentéktelen módosítások a trianoni szerződés által megállapított határokon Ausztriával, Csehszlovákiával és a Szerbhorvát-szlovén Királysággal szemben.⁴

Ha a határkijelölő technikai bizottságnak a határ kiigazítására vonatkozó hatásköre van, ez a hatáskör szintén delegált. De ez a delegáció egészen más természetű, mint az, amelynél az érdekelt államok a határmegállapítás jogát rajtuk kívül álló tényezőre ruházzák. A technikai bizottság nem idegen tényező, ez is ugyanannak a jogalkotó hatalomnak a szerve, melytől az alap-intézkedés ered, csak az egyik szerv delegálja az intézkedés jogát ugyanannak a jogalkotó hatalomnak egy másik szervére.

A határok megállapítása a nemzetközi jog értelmében elvileg a két közvetlenül érdekelt állam együttes akaratával történik.

⁴ Vö. G. Ottlik, *Annuaire de la Société des Nations*. Première année, 1927. 361–5. l. – Ulléin-Reviczky Antal, *A trianoni szerződés területi rendelkezéseinek jogi természete*. Pécs, 1943. 195 k. – (Ulléin szóbanforgó mondatát az 1943-ban megjelent fagyar kiadás alapján idézem, az 1929-ben megjelent francia kiadás nincs birtokomban, s azt a rendkívüli körülmények miatt nem is tudtam megszerezni).

Gyakori eset azonban, hogy a határt nem a két közvetlenül érdekelt állam kétoldalú szerződése állapítja meg, hanem, kollektív szerződés, melyet rajtuk kívül más államok is aláírtak. Ez a helyzet a békekonferenciákon megállapított határok esetében. Kérdés, hogy az ilyen módon megállapított határok megváltoztatása kinek a hatáskörébe tartozik? Módosíthatják-e azt közös megegyezéssel a közvetlenül érdekelt államok, vagy az érvényes módosításhoz valamennyi aláíró állam hozzájárulása szükséges?

Az általános jogelvekből az utóbbi következnek. A jogszabályt csak az, vagy az afelett álló jogalkotó hatalom módosíthatja, amely létre hozta. A nemzetközi szerződés is elvileg csak az összes szerződő felek közös megegyezésével módosítható. De éppen a határok kérdésében ez az elv nem tartható fenn. Bár kétségtelen, hogy a határ nemcsak azokat az államokat érinti, melyeknek imperiumait elválasztja egymástól, hanem közvetve más államokat is, a helyzet rendszerint mégis az, hogy a kollektív szerződéssel megállapított határ is jogokat és kötelezettségeket csak a közvetlenül érdekelt államokra statuál. Így, ha azt a két közvetlenül érdekelt állam kétoldalú szerződése a többi aláíró állam kifejezett hozzájárulása nélkül változtatja is meg, az az elv nem szenved sérelmet, hogy minden szuverén állam csak a saját hozzájárulásával kötelezhető.

Harmadik államokat a határmódosítás annyiban érinti, hogy ezután a területükben megváltozott államokkal lesznek nemzetközi érintkezésben s ez bizonyos fokig visszahatással van az ő nemzetközi jogi helyzetükre is. Éppen ezért ők is állást foglalhatnak, sőt legalább a hallgatóságos elismerés formájában szükségképpen állást is foglalnak a határmódosítás kérdésében. A közvetlenül érdekelt államokkal kötött nemzetközi szerződéseik például a változó határok elvének folyamányaként a megváltozott területre lesznek érvényesek. Ha ezt elismerik, illetőleg ennek megfelelően járnak el, ez önmagában az új határok elismerését jelenti. Ugyanez a helyzet az illető államokban működő követek és konzulok illetékességének kérdésével kapcsolatban is.

Ez az elismerés azonban független attól, hogy a harmadik állam a módosított határ eredeti megállapításában részt vett-e vagy sem.

Harmadik államok tiltakozhatnak is az új határok ellen, ha azok jogaikat vagy érdekeiket sértik. Az így keletkezett vita a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya szerint olyan vitás esetként volt minősíthető, mely szakadáshoz vezethet s amelyet mint ilyet az Egyezségokmányban szabályozott eljárás tárgyává

lehetett tenni. Ilyenkor a Nemzetek Szövetsége is foglalkozhatott az üggyel. Nem dönthetett a határok kérdésében, mert hiszen nem hozhatott a feleket kötelező határozatot. Mint ismeretes, a Tanács egyhangúlag hozott jelentésének is csak az a hatása volt, hogy az ellen a fél ellen nem lehetett háborút indítani, mely a jelentésben ajánlott megoldást elfogadta. De ha a Tanács a jelentést nem egyhangúlag hozta, vagy ha az abban javasolt megoldást a felek egyike sem fogadta el, a Szövetség tagjai akképen cselekedhettek, amint azt a jog és igazság érdekében szükségesnek látták. Ez volt az az eset, amelyben az új határ háborúval volt eldönthető anélkül, hogy a háború a döntést nemzetközi jogilag érvénytelenné tette volna.

Természetesen ugyanez volt a helyzet akkor is, ha a határ kérdésében a két közvetlenül érdekelt állam közt merült fel vita. Ez a vitás eset is a felek bármelyike által a Nemzetek Szövetsége elé volt terjeszthető s ilyenkor a helyzet éppen úgy alakult, mintha egy harmadik, közvetlenül nem érintett állam vitte volna az esetet a Szövetség elé.

Le kell szögezmem, hogy a háború jogilag sohasem dönti el a határ kérdését, ezt a háborút befejező békeszerződés teszi, a háború csak a kényszer állapotát teremti meg bizonyos nemzetközi megállapodások statuálására. Hacsak a legyőzött állam meg nem semmisül, a békeszerződés nem jöhet létre az ő aláírása nélkül. Így a békeszerződésben foglalt határmegállapítás is mindig a közvetlenül érdekelt államok jogalkotásával történik, ha ez a közreműködés kikényszerítés folyamánya is.

Az az elv tehát, hogy a határmegállapítás a közvetlenül érdekelt államok ügye, az első világháborút követő nemzetközi jogban is változatlanul fennmaradt. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a határmegállapítás más tényezők közreműködésével történt, illetőleg ilyen közreműködéssel lett hatályos.

Érdekesen juttatja ezt az elvet kifejezésre az a levél, melyet a Nagyköveti Konferencia elnöke 1922. szeptember 15-én éppen a magyar–szerb–horvát–szlovén határ tárgyában a Nemzetek Szövetségének főtitkárához intézett.⁵

E levél szerint „a nagyköveti konferencia úgy határozott, hogy a magyar és a szerb–horvát–szlovén kormányok megtartják jogosultságukat arra, hogy a magyar–szerb–horvát–szlovén határ tárgyában megegyezést kössenek azoknak a kijelölési munkálatoknak a tartama alatt is, amelyek ezen a határon fogana-

⁵ Journal Off. IV. année, No. 1. II-e part. 119.

tosítandók. Ebben az esetben ezt a megegyezést a Nagyköveti Konferencia jóváhagyása alá kell bocsátani”. Ez a levél nagyon határozottan juttatja kifejezésre azt az elvet, hogy a határ-megállapítás a közvetlenül érintett államok joga, mert ezt a jogot még abban a különleges formában is elismeri, hogy a két érdekelt állam a mások közreműködésével megállapított határt közös megegyezés útján már a határok tényleges kijelölése alkalmával megváltoztathatja, tehát, hogy az egyetemes szerződésben foglalt nemzetközi jogszabályok kétoldalú szerződéssel már a végrehajtás során módosíthatók.

A megegyezést a Nagyköveti Konferencia – tehát nem a szerződést aláíró összes államok – jóváhagyása alá kellett bocsátani. Ez a rendelkezés is ellene mond annak a tételnek, mintha az egyetemes szerződéssel megállapított államhatár csak az összes aláíró államok hozzájárulásával lenne megváltoztatható. Viszont érdekes és nagyjelentőségű mozzanat, hogy a határmódosítást kifejezetten a Nagyköveti Konferencia, vagyis a nemzetközi hatalom ellenőrzése alá helyezi, s ezzel azt az elvet juttatja kifejezésre, hogy a határ-megállapítás, ha a közvetlenül érdekelt államok ügye is, nem szükségképpen az ő kizárólagos ügyük: abba a nemzetközi hatalom a nemzetközi közösségi érdekek biztosítása végett szükség esetén beavatkozhatik.

Mint a nemzetközi jog egész területén, úgy a határok megállapításakor is, szemben áll egymással a szabadság és a rend, az állami szuverénitás és nemzetközi hatalom beavatkozásának elve. A fejlődés iránya az utóbbi elvnek kedvez s a felé halad, hogy az állami határok megállapításakor is ne csak a közvetlenül érdekelt államok külön érdekei vétessenek figyelembe, hanem a nemzetközi jogközösség egyetemes érdekei is s hogy a kétféle érdek összeütközése esetén az egyetemes érdek legyen irányadó.

A Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya az állami szuverénitás legteljesebb tiszteletben tartásának elvén épült fel. Gondosan keresztülvitte azt az elvet, hogy a szuverén állam saját hozzájárulása nélkül nem kötelezhető, sem a közgyűlés, sem a tanács nem hozhatott az érdekelt állam hozzájárulása nélkül olyan határozatot, amely azt saját ügyében bizonyos magatartásra kötelezte volna. Ez volt a helyzet az állami határok kérdésében is. Ha egy határkérdés mint vitás eset a Nemzetek Szövetsége elé került, a Szövetség csak megoldási módokat ajánlhatott. Az Egyezségokmány 19. cikke is, mely az alkalmazhatatlanná vált szerződések és a világ békéjét veszélyeztető nemzetközi állapotok revíziójára vonatkozott, csak arra adott a közgyűlésnek jogot,

hogy e szerződések és állapotok újabb megvizsgálására a tagokat felhívhatta, maga azonban nem intézkedhetett.

WILSON első tervezete az állami határok kérdésében más állásponton volt, mint az Egyezségokmány később hatályba lépett szövege. Lehetővé kívánta tenni a határmódosítást, ha az a fennforgó viszonyok közt etnikai, szociális vagy politikai okokból a népek önrendelkezési joga szerint szükségessé vált, vagy ha azt a közgyűlés delegátusainak $\frac{3}{4}$ része az illető népek érdekében követelte.⁶ Ez a rendelkezés lehetővé tette volna a határmódosítást a közvetlenül érdekelt államok hozzájárulása nélkül is.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya nem tartja fenn azt az elvet, hogy a tagállamok hozzájárulása nélkül őket kötelező határozat nem hozható. A Biztonsági Tanács érvényes és a tagokat kötelező határozatokat hozhat 11 tagjának az állandó tagokként szereplő nagyhatalmak (az Északamerikai Egyesült Államok, Franciaország, a Kínai köztársaság, Nagybritannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója) szavazatait magában foglaló hét igenlő szavazatával (27. cikk. 3. pont).

Az Egyesült Nemzetek Tagjai megegyeznek abban, hogy a Biztonsági Tanács határozatait az Alapokmánynak megfelelően elfogadják és végrehajtják (25. cikk). Így, ha a béke és biztonság fenntartása úgy kívánja, a Biztonsági Tanács az állami határok kérdésében is a feleket kötelező határozatot hozhat.

III. A határok megállapítására vonatkozólag – mint már láttuk – a nemzetközi jognak csak eljárási szabályai vannak, anyagi jogi szabályai nincsenek. A nemzetközi jog arra nézve nem rendelkezik, hogy az állami határt egy konkrét esetben hol kell megvonni. A határ megállapítása politikai és nem jogi kérdés. Kétségtelen, hogy a határok megállapításakor rendszerint bizonyos elvekre történik hivatkozás, sőt bizonyos elvek tényleg érvényesülnek is, ezek az elvek azonban nem a tételes nemzetközi jog elvei, hanem részint jelszavak, melyeket mint jogpolitikai elveket az egyes államok igyekeznek nemzetközi törekvéseikben érvényesíteni, részint olyan alapelvek, amelyekhez, mint szintén jogpolitikai princípiumhoz a nemzetközi jogalkotás igazodik.⁷

⁶ Vö. Schücking-Wehberg, Die Satzung des Völkerbundes. II. umgearbeitete Auflage. Berlin, 1924. 450. l.

⁷ Vö. erre nézve tölem, A nemzetközi jogalkotás jelszavai és alapelvei a bécsi kongresszus óta. Kny. dr. viski Illés József Emlékkönyvéből. Bp., 1942.

Az a kérdés, hogy hol legyen két állam közt a határ, a tételes nemzetközi jog alapján nem dönthető el.⁸ Az vizsgálható s tárgyilagossággal vizsgálható alapján meg is állapítható, hogy az uralkodó jogpolitikai elvek szerint mi a helyes határ. De ez a helyes jogalkotás s nem a jogalkalmazás kérdése. Nem arra ad választ, hogy a konkrét esetben megvont határ a tételes nemzetközi jog értelmében jogos-e vagy jogtalan, hanem arra, hogy helyes-e vagy helytelen.

A határmegállapításra vonatkozó jogpolitikai elvek változtak a történelem folyamán. Ilyen elv a „természetes határok” elve, mely szerint az állami határoknak a természetes határokhoz: folyóhoz, hegylánchoz kell igazodnia, ilyen a történelmi határok elve, mely a történelem folyamán kialakult s hosszabb időn át hatályban lévő határok érinthetlenségét s így lényegében a legitimitás elvét hirdeti. Később előtérbe lép a hatalmi egyensúly elve, melynek értelmében a határok megállapításakor azt kell vezető szempontnak tekinteni, hogy területi kiterjedése s ezen alapuló hatalma folytán egy állam se veszélyeztethesse a többi állam létét és biztonságát. Legújabban a nemzetiségi elv és a népek önrendelkezésének elve lett az állami határok megállapításának jogpolitikai elvévé.

Ezek közül az elvek közül kisebb-nagyobb mértékben bármelyik beállítható az államok hatalmi törekvéseinek szolgálatába. Az például, hogy két állam közt hol van a természetes határ, olyan kérdés, melyre az érdekelt államok különböző választ adhatnak. Sőt politikai törekvések érdekében vitatható magának a természetes határnak a fogalma is.

Az érdekelt államok politikai törekvéseik szerint különbözőképpen látják a helyzetet, a történelmi határoknál, és azoknál a határmegállapításoknál is, amelyeknél a hatalmi egyensúlyi elve, sőt bizonyos esetekben azoknál is, amelyeknél a nemzetiségi elv szerepel rendező principium gyanánt.

A határ megállapításakor – hogy a helyes jogalkotás követelményének megfelelően – olyan elveknek kell érvényesülniök, amelyek nem a közvetlenül érintett államok külön érdekeire, ha-

⁸ Ugyanígy Lapradelle, i. m. 88. l. – Sofronie [i. m., 48. l.] ezt a szerinte pesszimista véleményt vitathatónak tartja. Nyilvánvaló, hogy a határok megállapításakor érvényesülnek bizonyos elvek. Sofronie ezeket legalább bizonyos értelemben tételes nemzetközi jogi elveknek tekinti. Pedig mindaddig, amíg a tételes nemzetközi jog nem ad egyes államoknak bizonyos területekre jogigényt, a szóbanforgó elvek csak a határmegállapítás politikai aktusának jogpolitikai principiumai.

⁹ Sofronie, i. m. 52.

nem a nemzetközi közérdekre vannak tekintettel. Az egyes elvek helyességét és alkalmazandóságát ennek a követelménynek a szempontjából kell vizsgálni. A nemzetközi közérdek az, hogy az egyes államok közti határ a nemzetközi jogközösség békés és nyugodt életét biztosítsa, ne teremtsen a közjük zárt népre vagy annak jelentékeny részére olyan helyzetet, melyet az magára nézve elviselhetetlennek tart. Az ilyen határ állandó belső nyugtalanság forrása s nemcsak a belső békét veszélyezteti, hanem veszélyes lehet a nemzetek közötti béke szempontjából is, mert alátámasztja más államok politikai aspirációit.

A természetes határoknál és annál a rendezésnél, amely a hatalmi egyensúly elvét veszi irányadónak, szintén szerepet, játszhatnak a nemzetközi béke biztosításának szándéka. Itt hatalmi tényezőket állítanak be erre a célra: a természetes határok megkönnyítik a katonai védelmet, a hatalmi egyensúly viszont ki akarja zárni egy abszolút katonai fölény kialakulását. A cél mindkét esetben elnyomni, illetőleg lehetetlenné tenni a béke szempontjából veszedelmes fegyveres akciót.

Nyilvánvaló, hogy a helyes határpolitikának nem a megváltoztatást célzó törekvések erőszakos elnyomására, hanem azoknak az okoknak a megszüntetésére kell igyekeznie, amelyek ezeket a törekvéseket kiváltják s a módosítást indokoltá, sőt szükségessé teszik.

Ebből a szempontból indokolt, hogy az állami határokat a nemzetiségi elv, illetőleg a népek önrendelkezésének elve alapján vonják meg.

A nemzetiségi elv és a népek önrendelkezésének elve, mint a határokra vonatkozó jogpolitikai elv nem teljesen azonos. Az előbbinél a népesség nemzeti hovatartozása, az utóbbinál pedig a népesség akarata dönt. Még akkor sem esik a kettő össze, ha a nemzetiség meghatározásakor teljesen az illető szubjektív nyilatkozatát veszik irányadónak, mert ez a nyilatkozat nem a határ kérdésére vonatkozik, vagy legalább is nem közvetlenül arra. A népek önrendelkezésének elvével nincs kizárva annak lehetősége, hogy a népesség nem a nemzetiségi határ mellett foglal állást s a nemzetiségi határnál elvileg elképzelhető, hogy a népesség akarata ellenére csatoltatik ahhoz az államhoz, melyhez nemzetisége szerint tartozik.

A béke biztosítása szempontjából nagyobb biztosíték, ha a határok megállapításakor a népek önrendelkezésének elve érvényesül. A nemzetiségi elvet úgy tekinthetjük, mint vélelmet, mely szerint az érdekelt népesség a nemzetiségének megfelelő államhoz

kíván tartozni. Ilyen értelemben a nemzetiségi elv is – ha nem is közvetlenül és nyíltan – a népek önrendelkezési jogát kívánja érvényesíteni.

Ha a nemzetiség ilyen vélelemként szerepel a határok megállapításakor, annak kritériumait, hogy ki melyik nemzetiség tagja, úgy kell meghatározni, hogy a vélelem e szerepét helyesen töltsse be.

A nemzetiség fogalma – mint ismeretes – igen sokat vitatott kérdés. Eldöntésénél erősen közrejátszanak a nemzetek hatalmi törekvései. Van-e a nemzethez való tartozásnak objektív ismérve, vagy kizárólag az illető szubjektív felfogása a döntő? Feltétlenül el kell-e fogadni az érdekelt nyilatkozatát, vagy e nyilatkozat helyessége ellenőrizhető? Ha a nemzetiséget kizárólag a nemzethez tartozás szubjektív érzése határozza meg, vajjon nincs-e ennek a érzésnek az érdekelt nyilatkozatánál megbízhatóbb ismérve, hiszen a nyilatkozat esetleg nem őszinte s megtételekor gazdasági vagy egyéb megfontolások vezethetik az illetőt?

A tételes nemzetközi jog a nemzetiség fogalmát nem határozza meg. Ha a nemzetközi jogalkotás az állami határok megvonásakor a nemzetiségi elvet veszi irányadónak, az érdekelt területre vonatkozó statisztikai adatokra támaszkodik s az azok alapján megvonható nemzetiségi határt állapítja meg állami határ gyanánt. Ez a határ sok esetben pontosan fel is fogja tüntetni nemcsak a nemzetiségi határt, hanem egyszersmind azt a határvonalat is, amely a lakosság akaratának megfelel.

Vannak azonban esetek, mikor a nemzetközi jogalkotás feladata nem ilyen könnyű. Lehet, hogy a statisztikai adatok megbízhatósága nem áll vitán felül, esetleg ugyanarra a területre egymásnak ellentmondó statisztikai adatok vannak. A statisztikai adatok teljes megbízhatósága mellett is előfordulhat továbbá, hogy a népesség nem akar a nemzetiségének megfelelő állam kötelekébe tartozni, amikor tehát a nemzetiségi elv alapján megvont államhatár nem felelne meg azoknak a nagy nemzetközi érdekeknek, amelyek a béke biztosításához fűződnek.

Ilyenkor indokolt a lakosság közvetlen megkérdezése népszavazás formájában. A plebiscitumnak természetesen csak akkor van értéke, ha abban a lakosság szabad és őszinte akarata nyilatkozik meg. Éppen ezért gondoskodni kell a megfelelő biztosítékokról. Szabatosan meg kell állapítani, hogy kik vehetnek részt a népszavazásban, hogyan kell elkészíteni a szavazásra jogosultak névjegyzékét, a szavazás minő körzetekben történik, biztosítani kell a szavazás titkosságát, stb. Kívánatos, hogy a népszavazást

nemzetközi ellenőrzés mellett ejtsék meg, sőt, hogy azt egyenesen nemzetközi szervek vezessék le. Mintaszerű volt ebben a tekintetben a Saar-vidéken megejtett népszavazás 1935. január 13-án.

Kétségtelenül van eset, midőn a lakosság akarata formális népszavazás nélkül, a naponkénti plebiscitum (plébiscite de tous les jours) útján is megállapítható.¹⁰ Ez annak megállapítása, hogy a lakosság minden életmegnyilvánulásában egy bizonyos államhoz való tartozás akarata jut ösztönösen kifejezésre. Az ilyen naponkénti plebiscitum megállapítása azonban nem könnyű. Ezt csak elfogulatlan külső tényező állapíthatja meg és csak úgy, ha a terület lakosságának életét hosszabb időn át a helyszínen figyeli.

Különös nehézségeket okoz a határmegállapítás akkor, ha a kérdéses terület nemzetiségileg nem egységes s a lakosság egy része az egyik, a másik része a másik állam kötelékeibe kíván tartozni. Először igen nehéz helyesen jelölni ki azokat a körzeteket, amelyek szerint a szavazás eredményét megállapítják. Nyilvánvaló, hogy ha a határ melletti körzetekben az eredmény más, mint a vitás terület többi részén, nem volna helyes az előbbi körzetek hovatarozását is az összeredmény alapján dönteni el. Másodsor, ha a többség állásfoglalása a terület minden részén világosan megállapítható is, a határ-megállapítással elégedetlen kisebbség, ha elég erős, állandó veszély marad mind a belső, mind a külső béke szempontjából.

A határral kapcsolatos korrektívumokról már volt szó. Az államhatár a szomszédos államok imperiumait választja el egymástól. Saját területén a nemzetközi jog korlátai közt minden állam szabadon gyakorolja az imperiumot. Ha az imperiumnak ez a korlátlan gyakorlása veszélyezteti a nemzetközi közérdeket, vagy akár a szomszédos államok jogos külön érdekeit is, melynek biztosítása szintén nemzetközi közérdek, nemzetközi jogi beavatkozásra van szükség.

Ilyen korrektívum az állami szolgálat nemzetközi jogintézménye. Az állami szolgálat lényege abban áll, hogy az állami imperium a terület bizonyos részén különleges nemzetközi jogszabályok által korlátozást szenved. Az állam köteles eltérni, hogy más állam az ő területén valamit tegyen, aminek eltérésére különben az általános nemzetközi jog értelmében kötelezve nem volna, vagy köteles tartózkodni olyan magatartástól, melyre különben joga volna. Az utóbbit a magánjogi szolgálat analógiájára pozitív, az utóbbit negatív állami szolgálatnak nevezzük. Pozitív

¹⁰ Vö. Sofronie, i. m. 60–1.

állami szolgálat például mikor a magánjogi út-szolgálat mintájára az egyik államot a másik területén az átjárás, például katonaság átvonulásának vagy vonatok átvezetésének a joga illeti meg. Negatív állami szolgálat bizonyos területek katonai megerősítésének tilalma, vagy az a rendelkezés, amely szerint a terület bizonyos részén hadműveletek nem végezhetők.

Határkiigazító állami szolgálat, ha a vámhatár az állami határral nem esik össze, illetőleg a határon ú. n. vámszabad zónát létesítenek, amint a Franciaországhoz tartozó gexi és felsősavoyai zóna, amelyek közül az előbbi 1815-ben, az utóbbi 1816-ban, Genf különleges földrajzi és gazdasági helyzetére való tekintettel a svájci vámterülethez csatoltatott.

Az állami szolgálatnak nem igen lehet szerepe ott, ahol a lakosság kevert nemzetisége miatt van a határ kiigazítására szükség, ez inkább a stratégiai és gazdasági visszasságok kiküszöbölésére szolgál.

Az első világháborút befejező békeszerződések a vegyes nemzetiségű területeken a kisebbségek védelmét állították be határkorrektívum gyanánt, azokat a nemzetközi jogszabályokat, amelyek Közép-Európa keleti részében a faji, nyelvi és vallási kisebbséghez tartozók részére védelmet voltak hivatva nyújtani az államhatalom részéről esetleg jelentkező elnyomási törekvésekkel szemben. Ezek a rendelkezések – mint ismeretes – a jogilag és ténylegesen egyenlő elbánás kötelezettségét állapították meg, az illető államok nemzetközi kötelezettségeként a többséghez és a kisebbséghez tartozó állampolgárokkal szemben, de voltak a kisebbségek részére autonómiát biztosító rendelkezések is, így Csehszlovákiát a szerződés arra kötelezte, hogy „a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő területét a Csehszlovák állam kebelében autonóm egység alakjában olyan szervezettel lássa el, mely a Csehszlovákia egységével összeegyeztethető legszélesebb autonómiával rendelkezik”. A román kisebbségi szerződés az erdélyi székely és szász községeknek biztosította a román állam ellenőrzése mellett „vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot”, a lengyel szerződés a zsidóknak iskolai, a görög a pindusi románoknak vallási, jótékonyági és iskolai ügyekben adott autonómiát. A kisebbségek a Nemzetek Szövetségének védelme alatt álltak, a nemzetközi kisebbségi jog eljárási szabályokat is tartalmazott a kisebbség védelmét célzó anyagi jogi szabályok megtartásának biztosítására.

Az egész kisebbségvédelem elsősorban a békét volt hivatva biztosítani azzal az elégedetlenséggel szemben, amelyet a más

imperium alá került kisebbségeknek esetleg az általános emberi jogokat sem biztosító helyzete kiválthatott. Korrektívuma volt azoknak az új határoknak, amelyeket Közép-Európa keleti részének nemzetiségi viszonyai miatt lehetetlen volt teljesen a nemzetiségi határoknak megfelelően vonni meg.

Azokon a nemzetiségileg vegyes területeken, ahol a szomszédos államokat alkotó nemzet fiai élnek együtt, a nemzetközi jogalkotásnak különösen nehéz megtalálni a „helyes” határt. Az ilyen területen egymás mellett hat a két szomszédos állam vonzó ereje s nem könnyű megállapítani azokat a feltételeket, amelyek mellett ez a két ellentétes erő a békét nem veszélyezteti. Az érdekelt nemzetekhez tartozók rendszerint nem tudnak szabadulni bizonyos érthető nemzeti elfogultság alól. Így a döntést az érdekelt meghallgatása után elfogulatlan idegen tényezőknek kell meghozniok.

Arra, hogy még a tudomány emberei is minő nehézségekkel küzdenek, amikor az ilyen nemzetiségileg vegyes területekre nézve kell az állami határ kérdésében állást foglalniok, jellemző példa SOFRONIE professzor többször idézett munkája.

A szerző, aki az irodalom gondos figyelembe vételével finoman elemzi az állami határokra vonatkozó általános nemzetközi jogi kérdéseket, nem tud szabadulni bizonyos feszélyezettségtől, amikor Románia határainak kérdésére tér át. Munkájának két helyén is (a 101. és a 112. lapon) szinte szóról szóra megismételve adja elő a következőket:

„a román közösség egy földrajzi és gazdasági szempontból egységes terület kereteibe foglalva teljes mértékben megfelel a „nemzet” ideáljának, mert a különböző román tartományok organikus egészet alkotnak, s egyensúlyukat veszítik, ha megcsonkítják őket.” „A származás, a nyelv, a vallás, az érdekek és a dinasztia közössége, a nemzeti öntudat, a földdel való szerves kapcsolat, a nemzet fogalmának mindezek az alkotó elemei megtalálhatók bőségesen alátámasztva a román nemzet physiomiájában. Maga a közös akarat is ékesen szóló kifejezést kapott és kap a román nemzet összetételében, a román nemzeti állam élő anyagában. Tényleg a naponkénti plebiscitumban, de az 1918-i ünnepélyes kijelentésben is kifejezésre jutó ezen a „közös akaraton”, valamint főleg a nyelvnek, nemzeti örökségünk eme becses kincsének

egységén – megkapó és szinte páratlan egységén, mert a Tiszától, a Dunától a Kárpátokig érvényesül – épül fel és nyer igazolást a román nemzet fogalma,”¹¹

Ezek a megállapítások nem zárnak ki olyan értelmezést, amelyek valószínűleg nem fedik a szerző intencióit. A nyelv egységének kihangsúlyozása a Tiszától a Dnyeszterig és a Dunától a Kárpátokig úgy értelmezhető, mintha a szerző a nemzetiségi elvre hivatkozva a „természetes határok” elvéhez kívánna visszatérni, ahhoz a fogalomhoz, melyről munkájának egy másik helyén (51. l.) maga is megállapítja, hogy reá való hivatkozással imperialista politika igazolását kísérelhetik meg. Úgy látszik, mintha koncepciójában a Tisza nyugati, a Kárpátok északi és a Duna déli határa lenne a román nemzetnek. De vajjon lehet-e a Tisza nyugati határ, mikor középső folyásának balpartján is széles

¹¹ „En effet, la communauté roumaine, encadré dans un territoire unitaire du point de vue géographique et économique – car les différentes provinces roumaines constituent un tout organique, en déséquilibre lorsqu’ il est mutilé – correspond entièrement à l’idéal de nation, tel qu’il a été défini et interprété, tant dans la théorie électorale de la nation que dans la théorie érudite, aujourd’hui réactualisée, dans le monde germanique, par la contribution de la doctrine national-socialiste. Les facteurs: communauté d’origine, de langue, de religion, communauté d’intérêts, dynastie, conscience nationale, lien organique avec le sol, – tous ces éléments constitutifs du concept de nation sur lesquels insistent l’une ou l’autre de théories formulées – se trouvent abondamment affirmés dans la physionomie de la nation roumaine. Ils ont été mis en évidence par de nombreuses recherches en la matière. De même la volonté commune a trouvé et trouve encore son expression éloquente dans la composition de la nation roumaine, substance vivante de l’État national roumain. En effet, c’est sur cette „volonté commune”, manifestée par le plébiscite de tous les jours, mais aussi par sa solennelle expression, en 1918, comme sur la communauté des facteurs matériels, sur l’unité de langue surtout, ce précieux trésor de notre patrimoine national, – unité impressionnante et presque sans égal, car elle s’affirme de la Tisza jusqu’au Dniester et du Danube aux Carpathes – Qu’est édifié et que se justifie le concept de nation roumaine” [i. m. 101.].

A 112. lapon ugyanez a szöveg lényegtelen stiláris eltérésekkel újból megtalálható. Ilyen lényegtelen eltérések: a 3. sorban *constituent* helyett *représentent*, a 4. sorban *mutilé* helyett *tronqué*, az 5. sorban *défini* helyett *exprimé*, a 13. sorban *en évidence* helyett *en lumière* kifejezés fordul elő. A 8. sorban a *Les facteurs* helyett *Il faut rappeler ainsi les facteurs* szerepelnek, *rece*, *langue* *religion* szavak szerepelnek. A 10–11. sorok szövegéből hiányzanak a következő szavak: *sur lesquels insistent l’une ou l’autre des théories formulées*, a 15–16. sor szövegéből pedig a következők: *substance vivante de l’État national roumain*, a 17. sor szövegében viszont a *volonté commune* szavak után még a következő szavak is szerepelnek: – *fondement juridique qui légitime l’existence de l’État moderne*.

területen tiszta magyar lakosság él? A Kárpátok melyik szakasza lehetne az északi román nyelvhatár? Viszont a Duna, mint déli határ lemondásként volna értelmezhető bizonyos román területekről. A szabatosság hiánya a jogban – a nemzetközi jogban is – szükségképpen zavarokat vált ki.

Az erősen kihangsúlyozott egység nyilvánvalóan csak a román lakosságra vonatkozhatik, a vallási egység tétele még így is nehezen tartható fenn. Románia területén azonban, más nemzetiségek is élnek, s ezek a tökéletes nemzeti egységbe nehezen illeszthetők be. A szerző róluk hallgat s ez a hallgatás semmiképpen sem alkalmas arra, hogy eloszlasson bizonyos nyugtalan-ságot és hogy szolgálja a tartós béke ügyét.

Buza László